

ЛІТЕРАТУРНА СПАДЩИНА ХІПІ-МАСОНА, АБО ЯК ЗЛОВИТИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДУ

Постановка проблеми. Зрозуміти Григорія Сковороду у ХХІ столітті – завдання не легке, але цікаве. Пояснити специфіку його літературної творчості поколінню, яке споживає літературу переважно візуально або на слух, – справа або приречена на успіх, або цілком провальна. Результат залежить від обраної стратегії. Не можна не погодитися із думкою Євгена Станісевича, куратора експозиційного простору мистецького проєкту «Світ Сковороди», присвяченого 300-літтю генія, про те, що Сковороду постійно й сильно спрощують. Так, літературознавець зазначив, що концепція наповнення проєкту спрямована саме на розмову про неоднозначність і різні маски-іпостасі митця [1]. На наш погляд, така стратегія вже має успішні матеріальні вияви у ряді надзвичайно цікавих популярних видань про Григорія Сковороду: арт-бук «Григорій Сковорода – дітям» (видавництво «Час майстрів»), «Григорій Сковорода від А до Я» видавництва Старого Лева, а також дописів та відео на кшталт «Що радить Григорій Сковорода сучасним вчителям і батькам?» на сайті osvitoria.media., «Від чого Григорій Сковорода все життя тікав?» на ютуб-каналі «ArteFact» тощо.

Мета дослідження полягає в окресленні тих ракурсів вивчення літературної спадщини Сковороди, які в практичній площині сприятимуть як цілісному науковому аналізу творів, так і творчому підходу до організації процесу навчання.

Виклад основного матеріалу. Проблема автора – від деміурга до скриптора – постає першою в ряді значимих для знайомства з поетичними творами чи то в шкільному, чи то в університетському курсі літератури. Фактор методу хронологічних таблиць має залишитися в минулому, оскільки далеко не всі події життєвого шляху безпосередньо впливають на літературну творчість. Про це обґрунтовано та вичерпно свого часу у трактаті «Із секретів поетичної творчості» написав Іван Франко. На наш погляд, заслуговує на увагу принцип концептів, творчо використаний найкращим знавцем творчості Сковороди-

літератора Леонідом Ушкаловим. У книзі з барвистим графічним оформленням Людмили та Володимира Стецьковичів застосовано алфавітний принцип викладу таких концептів як гра, щастя, природа, золото, серце, нарцис тощо. З одного боку, це вимоги серії видавництва Старого Лева «Від А до Я», з іншого – максимально зручний формат для сприйняття складників художнього світу.

Методологічно важливі засадничі принципи вивчення літературної спадщини Сковороди викладено в другому томі дванадцятитомної «Історії української літератури» (2014) Поезія та філософія Григорія Сковороди потрактована там як найвищий злет українського літературного бароко. Саме так зазначено на сторінці 752. Постать і творчість митця цілком закономірно осмислено *в контексті світовому*. Український мандрівний дяк, яким Сковороду уявляли ще донедавна, насправді є зіркою, сяйво якої дорівнює культурним випромінюванням Джона Мільтона в Англії, Йоста ван ден Вондела в Голландії, Кальдерона в Іспанії, Торкватто Тассо в Італії, Ангела Сілезія у Німеччині, Яна Амоса Каменського в Чехії. Творчість Григорія Сковороди «завершує добу українського бароко, а водночас і барокову літературу всієї Європи» [3, с. 752]. Сучасному читачеві, особливо юному, такий контекст видається цікавим, адже *проблема загальнолюдського із неодмінним збереженням національного* є однією з найактуальніших в умовах глобалізації.

Початок літературної творчості датовано 1755 – 1759 рр. Це так званий каврайський період (від назви села Каврай). Зазначимо, що частину поезій написано *латиною*. Серед них і ті, що є в програмі ЗНО: «Всякому місту звичай і права» та «De libertate» (до речі, твір є зразком жанр *енкомії* (похвали) вольности). Окреслюючи біографічний контекст, ми пропонуємо зацентувати на містичній події, яка надалі визначить вектор життя та діяльності відомого мислителя: «Опівночі 24 листопада (за ст. ст.) 1758 року Сковороді наснився і той дивний *сон* про гнану Правду та людське «різнопуття» ..., що змусив його відцуратися світової марноти. Потворні образи того сну, схожі на фантасмагорії Єроніма Босха, закарбували екзистенційне порубіжжя, коли сковородинівська настанова щодо світу набувала виразно аскетичних прикмет» [3, с. 755]. По-перше, ця згадка стане містком до простеження міжпредметних зв'язків; по-друге, стане засобом утримання уваги учнів, а також їхнього зацікавлення. Як бачимо, біографія Сковороди цілком може стати зразком шляху *харизматичного лідера*.

Протягом ранньої юності (саме на цей період припадає час вивчення літературного доробку Сковороди) людина «утверджується у світогляді, самоусвідомлюючись і самовизначаючись, прагнучи індивідуальної неповторності» [4, с. 235]. Для цього періоду характерна криза ідентичності – «особливий момент розвитку, коли однаково динамічно наростає вразливість і розвивається потенціал особистості» [4, с. 238]. Пошук себе є основним маршрутом дій юнацтва. *Афоризми* Сковороди є дороговказом для тих, хто осмислює з позиції індивідуальної часової траспективи («форма часової інтеграції психіки людини, яка виявляється у співвіднесенні у свідомості минулого, майбутнього і теперішнього часових етапів людського буття» [4,

с. 241])). Узгодженість подій свого минулого, теперішнього та майбутнього для юнака 14 – 15 років є невисокою, що вже казати про синхронізацію з літературою XVIII століття. Тож мотивація вивчення певного автора і саме таких жанрів його творчості має бути не лише обов'язковою, а ще й цікавою. Прикладом може слугувати розробка «Розшифруйте: 15 афоризмів Григорія Сковороди мовою емодзі» [1] тренерки з розвитку ключових умінь XXI ст., авторки посібників і онлайн-курсів для педагогів, розробниці сайту про інновації і тренди в освіті, нові формати навчання, про педагогічні інструменти Анни-Марії Богосвятської.

Для обґрунтування вивчення філософського складника діяльності Григорія Сковороди доречно навести цифрову палітру жанрового корпусу оригінальних творів: 55% - філософські діалоги, 19, 7 % – листи, 7,5 % – трактати, 6% – лірика, 4% – притчі, 3,2 % – прозові байки, 4,6% – інше. Отже, 94% – прозові тексти [3, с. 758].

Збірка «Сад божественних пісней, прозябшій из зерн Священного Писанія» (1753 – 1785), оригінальний автограф якої не зберігся, безумовно має прочитуватися крізь призму усвідомлення цієї лірики як набожної. Якщо брати до уваги духовні боріння Сковороди у трикутнику «світло – плоть – диявол», вважають, що ця збірка є «поетичною автобіографією автора». Найвідомішою піснею є десята. Зміст тексту сприймається важко без усвідомлення його жанру. «Всякому місту звичай і права» є *псалмою* [3, с. 759]. У чернетці є епіграф «*Solum curo feliciter mori*» (лат. «Дбаю тільки про те, щоб щасливо померти»). Леонід Ушкалов підкреслює інтертекстуальні зв'язки з одою «*До Мецената*» Горація. За зразком римського лірика Сковорода змальовує «пороки черні». Творчо наслідуючи вже відому риторичну схему, митець створює *харизматичного ліричного героя*, який протиставляє себе хаосу пристрастей і влаштовує свій шлях до смерті так, щоби її не боятися. Надалі порушена автором тема цікаво розгортається в аспекті оспівування *феномену ретриту* (спокій мудрої людини, природні ідилії). Це спостерігаємо в так званих «*сковородинських веснянках*», які розгортаються у контексті спеціальних барокових мотивів, як-от: мотив плинності світу та марності людського життя, мотив смерті як справжнього буття. Григорій Сковорода вважає серце «невидимою природою психічного життя», тому й не дивно, що це слово 1146 разів звучить у його поезіях [3, с. 774]. Кордоцентризм виявляється і в системі жанрів, наприклад, у *привітальних піснях*, як-от генетліакони – вірші на день народження, апобатеріони – пісні добра для проводів тих, хто від'їжджає, духовні та світські оди. Феномен вдячності як обов'язкового елемента досягнення щастя та спокою, джерела ресурсного стану людини, як бачимо, набув популярності не лише на інстаграм-сторінках, а й у бароковій поезії.

Зазначимо, що значно полегшує запам'ятовування змісту твору візуалізований посібник «Готуємося до ЗНО. Українська література» Ганни Дем'яненко, призначений для експрес-підготовки. До речі, ідеї сродної праці, висловлені у *байці* «Бджола та Шершень», сприятимуть не лише профорієнтації учнів, а й допоможуть їм відстояти свої позиції щодо вибору майбутньої

професії, адже «сродність – наперед встановлена гармонія між людиною і світом» [5].

Висновки. Отже, літературні тексти Григорія Сковороди можна усвідомити лише за умов знайомства з філософським вченням, часто-густо і представленим через мистецький дискурс. На сьогодні найбільш продуктивним видається вивчення спадщини митця в аспекті поетики жанру, в контексті світової літератури та з урахуванням вікових особливостей реципієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Богосвятська А.-М.* Розшифруйте: 15 афоризмів Григорія Сковороди мовою емодзі URL: <https://bogosvyatska.com> (Дата звернення: 20. 11. 2022).
2. *Горlach П.* "Світ Сковороди": в "Українському домі" почнеться проєкт до 300-річчя від дня народження філософа URL: <https://suspilne.media/318730skovoroda> (Дата звернення: 20. 11. 2022)
3. Історія української літератури у 12 томах. Том другий. Давня література (друга половина XVI – XVIII ст.) /Ред.кол. : *Сулима М. М., Корпанюк М. П., Ушкалов Л. В.* та ін. К. : Наукова думка, 2014.
4. Савчин М.В., Василенко Л. П. Вікова психологія. К. ; Академвидав, 2009.
5. Ушкалов Л. Григорій Сковорода від А до Я. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019.